

2. Рзаєв Г.І. Показники оцінки конкурентоспроможності підприємств, їх переваги та недоліки / Г.І. Рзаєв // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – №2. – Т. 1. – С. 77–80.

3. Рзаєв Г.І. Оцінка конкурентоспроможності підприємства в контексті його економічної безпеки / Г.І. Рзаєв // Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент». – 2010. – Вип. 7 (26). Ч. 3. – С. 67–77.

Надійшла 11.08.2011

УДК 330.341.1:334.723

О. В. ГРИГОР'ЄВА

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто сутність та складові виробничого потенціалу підприємства. Визначено чинники ефективного використання виробничого потенціалу підприємства.

Essence and constituents of productive potential of enterprise are considered. The factors of the effective use of productive potential of enterprise are certain.

Ключові слова: виробничий потенціал підприємства, ефективне використання виробничого потенціалу підприємства.

Все частіше проблеми ефективного функціонування підприємства пов'язують з використанням його потенціалу. Особливо актуальним завданням в умовах сьогодення є оцінка потенціалу підприємств України. Стан національної економіки та окремих підприємств, що супроводжується недовикористанням виробничих потужностей, нагромадженням понаднормативних запасів і готової продукції, скороченням чисельності працівників, зниженням їхнього кваліфікаційного рівня й продуктивності праці та іншими негативними явищами, закономірно призводить до втрати потенціалу підприємств.

Для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності підприємства необхідно якісно розвивати матеріально-технічні, структурно-функціональні, соціально-трудова та інші елементи економічного потенціалу. Тобто потенціал підприємства має перебувати у динамічній рівновазі з зовнішнім середовищем, яке постійно змінюється.

Реалізація цього завдання вимагає відповідних змін потенціалу підприємства. На певному етапі свого розвитку підприємство потребує заміни застарілих основних фондів і переходу до використання нових технологій; зміни виробничих потужностей, якісних характеристик персоналу; модернізації інформаційної системи та інших чинників ефективної адаптації підприємства до вимог зовнішнього оточення. Підприємству необхідно набути такого рівня розвитку, яке дасть можливість досягти максимальної економічної ефективності у сформованих умовах зовнішнього середовища. Тому оцінка чинників, що впливають на ефективність використання потенціалу підприємства, його виробничої частини, є актуальною в сучасних умовах господарювання.

Питанням формування та ефективного використання потенціалу підприємства у різні періоди приділяли увагу такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Струмлілн С.Г., Немчинов В.С., Анчишкін А.І., Абалкін Л.І. та інші, які вивчали питання формування та використання підприємств в умовах планової соціалістичної економіки; Єчина Ю.С., Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І., які досліджували потенціал підприємства, його сутність, формування та оцінку в сучасних економічних умовах; Андрощук Д.В., Ішук С.О., Чичкало-Кондрацька І.Б. та інші, які приділяють увагу економічним зв'язкам потенціалу підприємства з різними факторами його розвитку та зростання. Проте багатосторонність питання формування та використання виробничого потенціалу підприємства залишає простір для подальших досліджень питань ефективності використання виробничого потенціалу підприємства.

Метою статті є визначення сутності та основних складових виробничого потенціалу підприємства та чинників, що характеризують ефективність його використання. Для досягнення поставленої мети необхідно дослідити механізм формування виробничого потенціалу та його місце у загальній системі економічного потенціалу підприємства, розглянути основні чинники, що сприяють ефективному використанню виробничого потенціалу підприємства.

В розвитку сучасних уявлень про потенціал можливо виділити три основних напрямки. Представники першого стверджують, що потенціал - це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів. Цей підхід підтримано й думками академіка Л.І. Абалкіна, який говорив про те, що поняття "потенціал" і "ресурси" не слід протиставляти. Потенціал (економічний, підприємницький, виробничий) представляє собою "узагальнену, збірну характеристику ресурсів", прив'язану до місця та часу [7]. У літературі трактування поняття "потенціал" як певної сукупності ресурсів, головним чином, економічних, безпосередньо пов'язані з функціонуванням виробництва та прискоренням

науково-технічного прогресу, знаходить все більше однодумців. Так, наприклад, В.Н. Архангельський під потенціалом розуміє засоби, запаси джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або рішення певної задачі, тобто як сукупність визначених накопичених ресурсів [7]. До складових частин потенціалу в цьому розумінні відносяться ресурси, які залучаються в сферу удосконалення виробництва. Сюди ж включається і сукупність ресурсів, яка забезпечує необхідний рівень організації виробництва та управління, ресурси сфери освіти і перепідготовки кадрів. "Ресурсне" розуміння потенціалу має важливе значення для планування та управління виробничою діяльністю, але не висчерпує найістотніші його характеристики.

Друга група авторів представляє потенціал як систему матеріальних та трудових факторів (умов, складових), які забезпечують досягнення мети виробництва. Основою для такого підходу є ще вислови К.Маркса про те, що засоби праці, предмет праці та робоча сила як фактори виробництва та елементи утворення нового продукту виступають як можливості, чим самим підкреслюється їх потенційний характер.

Вчені третього напрямку розглядають потенціал як здатність комплексу ресурсів економічної системи вирішувати поставлені перед нею задачі. Потенціал, на їх думку, – це цілісне уявлення щодо єдності структури і функції об'єкту, прояв їх взаємозв'язку, вираз сукупної можливості колективу для виконання яких-небудь задач [7].

Враховуючи наведені підходи до визначення потенціалу підприємства та відокремлюючи його виробничу складову, можна зазначити, що виробничий потенціал – це наявні та приховані можливості підприємства щодо залучення та використання факторів виробництва для випуску максимально можливого обсягу продукції (виконання робіт, надання послуг). Його також можна сприймати як сукупність функціонуючих ресурсів, які здатні виробляти певні обсяги продукції або як спроможність суб'єкта господарювання випускати якісну продукцію, що відповідає вимогам ринку, в необхідній кількості, при мінімальних витратах, використовуючи наявне устаткування і технології, сучасні форми організації виробництва, праці та управління.

Більшість дослідників [2, 4, 7] до складу виробничого потенціалу включають: потенціал землі та природнокліматичні умови (тобто можливості підприємства використовувати сукупні природні багатства у господарській діяльності); потенціал основних фондів (наявні та приховані можливості основних фондів, які формують техніко-технологічний базис виробничої потужності підприємства); потенціал оборотних активів (певна сукупність предметів праці: сировини, конструкційних матеріалів, палива, енергії та різних допоміжних матеріалів, – які перебувають у виробничих запасах, незавершеному виробництві, напівфабрикатах власного виготовлення і витратах майбутніх періодів); потенціал нематеріальних активів (сукупність можливостей підприємства використовувати права на нові чи наявні продукти інтелектуальної праці в господарському процесі з метою реалізації корпоративних інтересів на засаді задоволення суспільних потреб); потенціал технологічного персоналу (здатність робітників виробляти різні продукти, надавати послуги чи виконувати роботи).

Виробничий потенціал підприємства володіє такими характеристиками, як динамічність; системність та складність структури. Його динамічність пов'язана зі зміною його величини у часі. Виробничий потенціал за своєю будовою є складною системою, і, відповідно, володіє рисами, притаманними будь-якій системі. Складність структури зумовлена різноманітністю і складністю виробничих зв'язків.

Можливість оцінити (кількісно і якісно) наявні ресурси і отримані результати, визначити реальні можливості економічного суб'єкта є головною характеристикою виробничого потенціалу. Проблема визначення його величини як у теоретичному, так і у практичному аспектах є досить важливою, оскільки уявлення про величину виробничого потенціалу підприємства та його складових елементів є необхідною умовою для здійснення ефективного управління ним. Вчені займають різні позиції щодо оцінки величини виробничого потенціалу, однак можна говорити, що в цьому плані чітко виділяють такі підходи:

– вартісна оцінка всіх ресурсів-складових потенціалу, яка стикається з проблемою визначення вартості деяких ресурсів (наприклад інформаційних);

– оцінка величини виробничого потенціалу через переведення всіх ресурсів у трудовий еквівалент;

– визначення виробничої потужності підприємства як показника, що характеризує величину виробничого потенціалу;

– оцінка величини виробничого потенціалу шляхом комплексної оцінки та/або виведення узагальнених показників.

Перші два підходи характерні для представників ресурсного підходу, третій є реалізацією результатного, четвертий можна віднести і до першого і до другого підходів. Як правило, оцінка здійснюється за певний проміжок часу, наприклад, рік або період тривалості виробничого циклу.

Слід зазначити, що вчені-економісти наголошують на тому, що виробничий потенціал економічного суб'єкту неможливо визначити шляхом оцінки якогось окремого ресурсу, а лише за їх сукупністю у взаємозв'язку і пропорціях, що забезпечують здійснення виробничого процесу [5].

Наприклад, В.Н. Авдєєнко і В.А. Котлов взагалі ставлять під сумнів можливість визначити вклад певного елемента виробництва і зазначають, що ресурсний підхід не лише вказує на те, що виробничий

потенціал "представляє собою сукупність виробничих ресурсів цільового призначення, але й робить очевидною методичку оцінки його величини як суми фізичних значень складових елементів". Тому вони вказують на те, що "найбільш уніфікованим і універсальним виміром елементів виробничого потенціалу є їх ціна чи вартість" [1]. Виходячи з таких позицій, автори пропонують визначати величину виробничого потенціалу так:

$$\Pi = V_{\text{оф}} + V_{\text{тр}} + V_{\text{ер}} + V_{\text{т}} + V_{\text{і}}, \quad (1)$$

де Π – величина виробничого потенціалу підприємства;

$V_{\text{оф}}$ – середньорічна балансова вартість основних промислово-виробничих фондів підприємства, з урахуванням витрати на їх модернізацію;

$V_{\text{тр}}$ – вартість трудових ресурсів, який включає фонд заробітної плати промислово-виробничого потенціалу, фонди матеріального заохочення, витрати на навчання, перепідготовку та підвищення кваліфікації промислово-виробничого персоналу;

$V_{\text{ер}}$ – вартість енергетичних ресурсів, яке підприємство отримує зі сторони;

$V_{\text{т}}$ – вартість технології;

$V_{\text{і}}$ – вартість інформації.

Андрощук Д.В. пропонує дещо інший підхід до оцінки виробничого потенціалу підприємства, який можна представити наступною залежністю [2]:

$$W_o = L \times K_1 + P \times \beta \times F \times K_w, \quad (2)$$

де W_o – сукупна споживча вартість виробничих ресурсів;

L – чисельність промислово-виробничого персоналу;

K_1 – коефіцієнт оцінки складу та якості трудових ресурсів;

P – коефіцієнт заміщення (еквівалентності) основних виробничих фондів чисельністю промислово-виробничого персоналу;

V – питома вага активної частини основних виробничих фондів;

F – вартість основних виробничих фондів у незмінних цінах;

K_w – коефіцієнт оцінки складу та якості основних виробничих фондів.

Отже, враховуючи сучасні підходи до визначення величини виробничого потенціалу підприємства та переходячи до оцінки ефективності його використання, треба зазначити, що особливістю як економічного потенціалу підприємства, так і його складової – виробничого потенціалу є те, що всі його елементи функціонують одночасно і в сукупності, а це, в свою чергу, вимагає інтегрального підходу до визначення ефективності використання виробничого потенціалу. Такий підхід в оцінці чинників ефективності використання виробничого потенціалу підприємств обумовлений впливом інновацій, нестабільністю зовнішніх чинників господарювання, кон'юнктурними умовами виробництва. Внаслідок впливу цих факторів постійно відбуваються певні структурні зрушення всередині виробничого потенціалу, а також якісні та кількісні зміни техніко-економічних показників, що його характеризують. У загальному вигляді ефективність функціонування виробничого потенціалу визначає ступінь досягнення деякого потенційного результату діяльності підприємства за визначений період часу. Допустимі і недопустимі відхилення від потенційного результату виробничо-господарської діяльності підприємства, перевищення якого є в принципі неможливим внаслідок дії тих чи інших технологічних або економічних причин, відображають поняття "низька" і "висока" ефективність. А, отже, ефективність виробничого потенціалу, на думку Іщук С.О., можна розглядати принаймні у двох вимірах: технологічному та економічному, використовуючи метод оцінювання стохастичних меж виробництва і собівартості продукції. Даний метод дозволяє відобразити ефективність використання виробничого потенціалу підприємства у вигляді багатомірної величини і значно точніше ідентифікувати взаємозв'язки між його елементами. Визначення відхилень від рівня використання виробничого потенціалу за допомогою стохастичних методів дає можливість порівнювати (у тому числі й статистично) ступінь ефективності функціонування підприємства з чинниками, які його обумовлюють, що відкриває нові можливості для вирішення проблеми управління ефективністю на рівні підприємства [5].

На нашу думку, формування рівня ефективності виробничого потенціалу підприємства здійснюється за рахунок критеріїв ефективності його складових, які в свою чергу, оцінюються через систему показників ефективності їх використання. Ефективність використання фондової складової виробничого потенціалу оцінюється через показники фондівдачі, коефіцієнта оновлення, коефіцієнта придатності основних фондів, коефіцієнта використання потужностей, рентабельністю основних фондів – для основних фондів підприємства; показником оборотності запасів, коефіцієнтом матеріалівдачі, рентабельністю оборотних фондів – відповідно для оборотних фондів підприємства. Кадрова складова оцінюється через показники фондоозброєності персоналу або окремих категорій працівників підприємства, сталості персоналу, зарплатовіддачі, коефіцієнт підвищення кваліфікації працівників, темпи зміни продуктивності

праці, темп зростання рівня заробітної плати в порівнянні з темпом зміни продуктивності праці. Ефективність фінансової складової виробничого потенціалу характеризується рядом коефіцієнтів: автономії, фінансового левриджу, капіталізації прибутку, фінансовим забезпеченням запасів та рентабельністю активів підприємства. Управлінська складова буде ефективною при досягненні оптимальних значень показників оборотності залишків готової продукції, рентабельності витрат на управління, темпів оновлення технології.

Синтез нормативних і стохастичних методів оцінки ефективності може здійснюватися шляхом введення в нормативну модель виробництва ймовірнісних характеристик. Це особливо актуально для побудови технологічних матриць і проведення різноманітних оцінок виробничих запасів. А отже, застосування запропонованих методичних підходів дозволяє отримувати значно достовірніші результати вимірювання ефективності функціонування виробничого потенціалу, які можуть бути використані для вдосконалення управління діяльністю підприємств.

Таким чином, виробничий потенціал – це наявні та приховані можливості підприємства щодо залучення та використання факторів виробництва для випуску максимально можливого обсягу продукції (послуг). Його треба також сприймати як сукупність функціонуючих ресурсів, які здатні виробляти певний обсяг продукції. Ефективність використання виробничого потенціалу підприємства характеризується ефективністю використання його складових та може бути оціненою через систему визначених критеріїв.

Література

1. Авдеенко В. Н. Производственный потенциал промышленного предприятия / В. Н. Авдеенко, В. А. Котлов. – М. : Экономика, 1989. – 240 с.
2. Андрошук Д. В. Теоретичні питання визначення та оцінки виробничого потенціалу підприємства / Д. В. Андрошук // Університетські наукові записки – 2005. – № 1–2 (13–14). – С. 374–380.
3. Воронкова А. Е. Потенціал підприємства як основа його довгострокового розвитку / А. Е. Воронкова, Ю. С. Погорєлов // Актуальні проблеми економіки – 2009. – № 4 (94). – С. 77–84.
4. Єчина Ю. С. Суть економічного потенціалу виробничого підприємства / Ю. С. Єчина // Вісник КНУТД. – 2006. – № 6. – С. 142–146.
5. Іщук С. О. Концептуальні засади формування та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств / С. О. Іщук // Регіональна економіка. – 2005. – №3. – С. 48–56.
6. Прохорова В. В. Ресурсний потенціал економічного зростання / В. В. Прохорова // Вісник економічної науки України. – 2005. – № 2. – С. 77–80.
7. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2004 – 316 с.
8. Чичкало-Кондрацька І. Б. Новий підхід до оцінки резервів відновлення та розвитку виробничого потенціалу промислових підприємств / І. Б. Чичкало-Кондрацька // Регіональні перспективи. – 2000. – № 1. – С. 19–23.
9. Яковлева Н. Оцінка інноваційного потенціалу підприємств та ефективності його використання / Н. Яковлева // Вісник КНТЕУ. – 2005. – № 1. – С. 45–52.

Надійшла 11.08.2011

УДК 65

А. ВАСИЛЮК

Тернопільський національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Узагальнено проблемні аспекти формування та управління потенціалом машинобудівних підприємств. Досліджено процес трансформації ресурсних чинників у потенціал підприємства і капітал та механізми їх ефективного управління.

Problem aspects of machine building enterprises potential formation and management were generalized. The process of transformation of resource factors into an enterprises both potential and capital as well as. The mechanisms of perspective management were investigated.

Ключові слова: активи, ресурси, потенціал, капітал, інновації, диверсифікація, інвестиції, управління.

Постановка проблеми. Формування та раціональне і ефективне використання економічних ресурсів підприємства визначає його функціонування та результативну діяльність. Негативний вплив стагнації та рецесії глобального економічного середовища суттєвим чином можна покращити правильно сформованим процесом структуризації елементів потенціалу та механізмом управління, що забезпечують зворотній зв'язок між рішеннями та отриманими результатами. Розвиток ринкових відносин на Україні потребує нової концепції управління підприємством з ефективним використанням всіх чинників